

RPO-597667-VII-7020/11006.3/10/JJ

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji z wizytacji
Zakładu Poprawczego w Białymstoku
(wyciąg)**

1. Wstęp.

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. 2007 Nr 30, poz. 192) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniu 26 stycznia 2012 r., do Zakładu Poprawczego w Białymstoku (zwanego dalej Zakładem lub placówką) udali się pracownicy Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” (zwanego dalej KMP lub Mechanizmem) w składzie: Magdalena Chmielak – Zastępca Dyrektora Zespołu KMP (prawnik), Wojciech Sadownik (prawnik), Dorota Krzysztoń (kryminolog) oraz Justyna Józwiak (politolog w zakresie resocjalizacji).

Celem wizytacji zapobiegawczej Krajowego Mechanizmu Prewencji było sprawdzenie realizacji zaleceń wydanych w wyniku wizytacji Zakładu, które miały miejsce w dniach 9-10 września 2008 r. oraz 23-24 czerwca 2010 r.

W ramach rekontroli dokonano następujących czynności:

- przeprowadzono rozmowę z Maciejem Tomaszem Rutkowskim – dyrektorem Zakładu Poprawczego w Białymstoku;
- przeprowadzono na osobności rozmowy z wybranymi losowo wychowankami;

- zapoznano się na miejscu z wybraną dokumentacją związaną z funkcjonowaniem placówki.

Ponadto, po zakończeniu wizytacji, analizie poddano m.in.: Regulamin Zakładu Poprawczego w Białymstoku; Programy Grup: II, III, IV, V, VII; Zarządzenie Nr 15/10 Dyrektora Zakładu Poprawczego w Białymstoku z dnia 25.11.2010 w sprawie realizacji zaleceń DWOiP MS w Warszawie wydanych po lustracji placówki w dniach 6-7.09.2010 r.

2. Ogólna charakterystyka placówki.

Zgodnie z zarządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie utworzenia schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych oraz określenia ich rodzajów i limitów miejsc (Dz. Urz. MS z 2004 r. Nr 6, poz. 20 z późn. zm.), wizytowana placówka jest zakładem poprawczym półotwartym, resocjalizacyjno-terapeutycznym dla chłopców uzależnionych od środków odurzających i psychotropowych oraz nosicieli wirusa HIV, z limitem 48 miejsc. W dniu wizytacji w placówce faktycznie przebywało 32 nieletnich, zaś ewidencyjnie 49. Jak ustalił KMP, 4 wychowanków przebywało wówczas na urloпах, 2 było hospitalizowanych (w związku z zatruciem pokarmowym), 1 - na ucieczce, 1 – na niepowrocie oraz jeden wychowanek, odwołany z art. 90 *ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich* (Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178, t.j., dalej zwaną u.p.n.), który nie został jeszcze doprowadzony do ZP.

W dniu wizytacji w Zakładzie funkcjonowały trzy grupy resocjalizacyjne (Grupa III – 4 wychowanków, Grupa IV – 3, Grupa VII – 4), Grupa II wstępna (4), Grupa V readaptacyjna (10). W oddzielnych pomieszczeniach mieszkalnych (OPM) przebywało 5 nieletnich, zaś w izbach przejściowych – 2.

3. Stan realizacji zaleceń wydanych w wyniku wizytacji Ośrodka, przeprowadzonej w dniach 9-10 września 2008 r. oraz 23-24 czerwca 2010 r.

Zgłoszone wówczas uwagi dotyczyły wielu kwestii, które w szczegółowy sposób opisane zostały we wcześniejszych raportach. Podczas wizytacji w dniu 26 stycznia 2012 r. Krajowy Mechanizm Prewencji zbadał, w jakim stopniu

realizowane są rekomendacje wydane w wyniku poprzednich wizytacji, szczególną uwagę przykładając do następujących zagadnień:

- 3.1. Umieszczania wychowanków w izbach przejściowych oraz oddzielnych pomieszczeniach mieszkalnych;
- 3.2. Dostępu nieletnich do codziennych zajęć na świeżym powietrzu;
- 3.3. Dyscyplinowania;
- 3.4. Traktowania nieletnich;
- 3.5. Stosowania środków przymusu bezpośredniego;
- 3.6. Postępowania z korespondencją nieletnich.

Ad. 3.1. Umieszczanie wychowanków w izbach przejściowych oraz oddzielnych pomieszczeniach mieszkalnych.

W dniu wizytacji funkcjonowały na terenie placówki 2 izby przejściowe oraz 5 oddzielnych pomieszczeń mieszkalnych. Każde z w/w pomieszczeń zajmowane było przez nieletniego.

Regulamin izby przejściowej (Załącznik nr 9 do Regulaminu Zakładu Poprawczego w Białymstoku) określa, że pobyt nieletniego w izbie przejściowej nie może trwać dłużej niż 14 dni. W dniu wizytacji, czas pobytu dwóch wychowanków umieszczonych w w/w izbach nie przekraczał tego terminu.

Zgodnie z Zarządzeniem Nr 15/10 Dyrektora Zakładu Poprawczego w Białymstoku z dnia 25.11.2010 r. w sprawie realizacji zaleceń DWOiP MS w Warszawie wydanych po lustracji placówki 06-07.09.2010 r. (zwanym dalej Zarządzeniem Dyrektora), z izb przejściowych i OPM wyeliminowano: wypowiedanie przez wychowanków powitalnej komendy oraz usunięto kubły, do których wychowankowie załatwiali wcześniej swoje potrzeby fizjologiczne.

3.1.1. Uwagi wizytujących, w zakresie umieszczania nieletnich w **izbie przejściowej**, dotyczyły następujących kwestii:

- wątpliwości wzbudził zapis rozdziału II pkt 2 Regulaminu izby przejściowej: „W ciągu dnia wyposażenie izby przejściowej stanowi krzesło i stolik. W przypadku używania ich niezgodnie z przeznaczeniem możliwe jest ich

usunięcie”. Przepis § 44 pkt 4 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz. U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1359, ze zm., zwane dalej rozporządzeniem) określa, że „Izbą przejściową jest wyodrębnione pomieszczenie urządzone w sposób odpowiadający warunkom pomieszczenia mieszkalnego”. Zabieranie elementów wyposażenia w ciągu dnia lub za karę (ustalenia KMP wskazują, że dzieje się tak z powodu użycia niewłaściwego słownictwa wobec strażnika, albo w sytuacji, gdy nieletni usiadł w ciągu dnia na łóżku lub położył nogi na kracie) jest nieuzasadnioną praktyką, o której Krajowy Mechanizm Prewencji wspominał już w poprzednim Raporcie.

- analiza Księgi pobytu w izbie przejściowej od czerwca 2011 r. wykazała, że najdłuższy pobyt trwał 15 dni. Nieletni umieszczani byli w niej m.in. z następujących powodów: złamania regulaminu grupy (4 razy), samookaleczenia (1), odmowy wykonania pracy (2), złamania warunków nienagannego pobytu w gr. V (1), rezygnacji z programu gr. V (1), agresywnego zachowania się wobec kolegi na grupie (1), przeszkadzania w prowadzeniu zajęć lekcyjnych (1). Ponadto, w izbie przejściowej, na czas trwania zajęć szkolnych (do godz. 14.00), umieszczani są także pełnoletni wychowankowie, niewyrażający chęci kontynuowania nauki. Zawieszono funkcjonowanie tzw. Grupy specjalnej „A”, przeznaczonej właśnie dla takich wychowanków.

Krajowy Mechanizm Prewencji wielokrotnie podkreślał, że praktyka umieszczania nieletnich w izbach przejściowych za karę oraz w sytuacjach takich jak np. rezygnacja ze szkoły lub programu grupy, świadczy o tym, że interpretacja przepisów w Zakładzie w zakresie stosowania izby przejściowej jest zbyt daleko idąca, niemająca dostatecznego uzasadnienia. W dalszym ciągu zatem rekomendacja dotycząca zaprzestania praktykowania umieszczania nieletnich w izbie przejściowej z powodów nieznajdujących odzwierciedlenia w obowiązujących przepisach prawnych, pozostaje aktualna.

- w Zarządzeniu Dyrektora zawarty został komentarz na temat podtrzymania praktyki wnoszenia próśb do rodziców nowoprzybyłych wychowanków, „by podczas ich pobytu w izbie przejściowej wstrzymali się przed odwiedzinami, bowiem ten czas

przeznaczony jest na niczym niezakłócone przeprowadzenie czynności określonych w § 44 ust. 2 rozporządzenia”. W opinii Krajowego Mechanizmu Prewencji nieletni umieszczeni w izbach przejściowych powinni mieć zapewnione prawo do kontaktów z rodziną w takim samym zakresie jak pozostali wychowankowie. W związku z powyższym KMP zaleca Dyrektorowi Zakładu zaprzestanie praktyki proszenia rodziców nieletnich o wstrzymywanie się przed odwiedzinami, bez względu na to, czy składali w przeszłości skargi lub wnioski w tym zakresie, oraz czy odmówiono lub nie takich odwiedzin.

- KMP ustalił także, że nieletni przebywający w izbach przejściowych, nie mogą wykonywać ani odbierać połączeń telefonicznych. W oparciu o pkt 61 Reguł Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113), która mówi o tym, że każdy nieletni powinien mieć prawo do utrzymywania kontaktu listownego i telefonicznego co najmniej dwa razy w tygodniu z osobą przez siebie wybraną, chyba że zostało mu ono odebrane na drodze prawnej, Krajowy Mechanizm Prewencji postuluje o umożliwienie odbierania i wykonywania połączeń telefonicznych przez podopiecznych przebywających w izbach przejściowych.

3.1.2. W poprzednim Raporcie jedna z głównych uwag KMP dotyczyła izolowania nieletnich w izbach przejściowych, na podstawie § 25 rozporządzenia, na okres nawet kilku miesięcy. Obecnie pięć izb przejściowych zostało zamienionych na oddzielne pomieszczenia mieszkalne (tzw. OPM). Są one urządzone w bardziej przyjemny sposób, przypominający wystrój pomieszczeń mieszkalnych. W dniu wizytacji we wszystkich OPM przebywali pojedynczo umieszczeni nieletni, z m.in. następujących powodów: cofnięcie z art. 90 upn oraz ponowne umieszczenie w placówce (tenże nieletni przebywał w OPM od 2 tyg.), zrezygnowanie z pobytu w Grupie V (pobyt nieletnich, którzy przebywali wówczas z tego powodu w OPM, trwał od kilku tygodni do 4 miesięcy).

Uwagi KMP dotyczące umieszczania nieletnich w **oddzielnych pomieszczeniach mieszkalnych** dotyczą przede wszystkim:

- długiego przetrzymywania nieletnich w warunkach izolacji – wychowankowie spędzają większość dnia w pokoju. Zapisy w Regulaminie Zakładu oraz sytuacja nieletnich umieszczonych w OPM wskazują, że mogą oni przebywać w nich nawet do kilku miesięcy (*„Brak pozytywnych zmian w postawie i zachowaniu wychowanka przez okres 3 miesięcy pobytu w oddzielnym pomieszczeniu mieszkalnym może skutkować wystąpieniem o przeniesienie go do zakładu poprawczego o wzmożonym nadzorze wychowawczym”* - pkt III. 8). Poza swoim pokojem spędzają ok. 1 godz.-1,5 godz. dziennie. Wychodzą z niego tylko wtedy, gdy idą na półgodzinny spacer, do wc lub gdy sprzątają korytarz oraz odbierają posiłek. Jedyne osoby, z jakimi mają częstszy kontakt to strażnik, wychowawca oraz pielęgniarka/lekarka, do której mogą się zwrócić w sytuacji, gdy jest taka potrzeba. Rozmowy telefoniczne odbywają się w holu, zawsze w obecności strażnika. Nie mają kontaktu ze swoimi rówieśnikami z grupy, z kolegą mieszkającym obok w pokoju mogą porozumiewać się jedynie korespondencyjnie (wszystkie listy są czytane przez personel). Rankiem, przed otrzymaniem śniadania, nieletni muszą wykonać na korytarzu przed strażnikiem 20 pompek i 20 przysiadów. Jest to tzw. „poranna rozgrzewka”. Za jej niewykonanie zostają dyscyplinowani. Ponadto, wychowankowie są straszeni, że za złe zachowanie zostaną zabrane im rzeczy osobiste (listy, piórniki, książki) lub zostaną pozbawieni niektórych elementów wyposażenia (np. krzesła).

Krajowy Mechanizm Prewencji, w oparciu o standardy prawa międzynarodowego, uważa takie traktowanie za nieludzkie i poniżające. Warunki oraz sposób funkcjonowania nieletnich przebywających w izbach przejściowych oraz oddzielnych pomieszczeniach mieszkalnych Zakładu nie spełniają standardów, o których mowa w Regułach Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113), a mianowicie „Rozplanowanie zakładu dla nieletnich oraz warunki fizyczne i wyposażenie powinny odpowiadać resocjalizacyjnym zadaniom postępowania stacjonarnego, uwzględniającym potrzebę zachowania przez nieletniego prywatności, dostarczenia mu bodźców do działania, możliwości współdziałania z rówieśnikami uczestniczenia w grach sportowych, ćwiczeniach gimnastycznych i zajęciach

rozrywkowo wypoczynkowych. (...)” (Reguła 32). W związku z powyższym, KMP zaleca Dyrektorowi Zakładu, aby umieszczanie nieletnich w OPM wynikało z faktycznej potrzeby zapewnienia bezpieczeństwa i porządku w zakładzie, oraz trwało jak najkrócej. Ponadto KMP rekomenduje zapewnienie wychowankom umieszczanym w OPM takich samych praw, jak pozostałym nieletnim, w zakresie utrzymywania kontaktów z rodziną, prawa do prywatności oraz dostarczania im bodźców niezbędnych do właściwego rozwoju i resocjalizacji.

W ocenie KMP, przepis § 25 ust. 1 pkt 4 rozporządzenia, który daje możliwość umieszczenia nieletniego w oddzielnym pomieszczeniu mieszkalnym lub izbie przejściowej na czas określony, dla zapewnienia bezpieczeństwa i porządku jest nieprecyzyjny, gdyż nie określa maksymalnego czasu odizolowania, zasad pobytu nieletniego w odizolowanym pomieszczeniu oraz wyraźnych powodów nałożenia odizolowania. *Zalecenia CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi* podkreślają, że „Jeżeli w bardzo wyjątkowych przypadkach, nieletni musi zostać odseparowany od innych z powodów bezpieczeństwa, decyzja w tej sprawie jest podejmowana przez właściwą władzę na podstawie jasnych procedur ustanowionych przez prawo krajowe, określających naturę odizolowania, jego maksymalny czas trwania oraz podstawy, na których zostało nałożone (Zalecenie 93.1). Zamknięcie samotnie w celi w ramach kary nie powinno być nakładane na osoby nieletnie (Zalecenie 95.3). W związku z powyższym Rzecznik Praw Obywatelskich wystąpił do Ministra Sprawiedliwości z prośbą o zajęcie stanowiska w tej sprawie i rozważenie potrzeby podjęcia inicjatywy ustawodawczej, zmierzającej do właściwego uregulowania zasad i warunków umieszczania nieletnich w izbach przejściowych i oddzielnych pomieszczeniach mieszkalnych na podstawie § 25 ust. 1 pkt 4 rozporządzenia (RPO-597667-VII 7020/11006/09).

Ad. 3.2. Dostęp nieletnich do codziennych zajęć na świeżym powietrzu.

Nieletni, podczas pobytu w izbie przejściowej, nie mogą przebywać w ciągu dnia na świeżym powietrzu. Regulamin izby przejściowej nie zawiera zapisu, który gwarantowałby im taką możliwość. Na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości zamieszczono ujednoczone procedury, m.in. *Procedurę umieszczenia w izbie przejściowej wychowanków zakładu poprawczego*, w której w pkt 6 zawarto zapis: *Wychowanek powinien, co najmniej, raz dziennie opuszczać izbę przejściową w celu odbycia spaceru. Może wykonywać drobne prace porządkowe na terenie placówki oraz uczestniczyć w niektórych zajęciach dydaktycznych i wychowawczych*. Krajowy Mechanizm Prewencji zaleca zatem zamieszczenie w Regulaminie izby przejściowej prawa nieletniego do codziennych, godzinnych zajęć na świeżym powietrzu.

Z programów grup wychowawczych wynika, że wychowankowie grupy IV i V mogą wychodzić na świeże powietrze 3 razy w tygodniu, grupy III – raz w tygodniu (program grupy II nie zawiera schematu/rozkładu dnia, w którym określono częstotliwość zajęć na świeżym powietrzu oraz innych czynności). W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji możliwość codziennego przebywania na świeżym powietrzu stanowi istotny wpływ na rozwój psycho – fizyczny młodzieży niedostosowanej społecznie, przebywającej w zakładach zamkniętych, czyli w warunkach ograniczonej swobody. Spędzanie czasu na dworze jest często doskonałą platformą do wyrównania niedoboru ruchowego wychowanków. Zdaniem KMP podopiecznym takich placówek należy zapewnić dostęp do codziennych zajęć na świeżym powietrzu, zgodnie z *Europejskimi Zasadami w sprawie Nieletnich Sprawców Przestępstw będących podmiotem sankcji lub środków* (5 listopada 2008 r.), według których nieletni pozbawieni wolności powinni mieć zapewnione regularne ćwiczenia przynajmniej dwie godziny w ciągu dnia, z czego jedna z nich winna odbyć się na świeżym powietrzu, o ile warunki pogodowe na to zezwalają (zasada 81).

W wyżej przedstawionej sprawie, Rzecznik Praw Obywatelskich wystąpił do Ministra Sprawiedliwości (RPO-597667-VII 7020/11006/09) z prośbą o podjęcie inicjatywy ustawodawczej, która gwarantowałaby wszystkim nieletnim

prawo do codziennych zajęć na świeżym powietrzu (w upn lub przepisach wykonawczych wydanych na jej podstawie).

Ad. 3.3. Dyscyplinowanie.

Katalog nagród i środków dyscyplinarnych zawarty w Regulaminie Zakładu jest tożsamy z katalogiem w rozporządzeniu. W placówce funkcjonuje ponadto System progresywnego oceniania postaw i zachowań wychowanków (Załącznik nr 6 Regulaminu Zakładu), z którego wynika, że ocena z zachowania ma bezpośredni wpływ na możliwość korzystania przez wychowanka z nagród i przywilejów. Kwestia ta została dokładniej określona w Załączniku nr 7 Regulaminu Zakładu: Przywileje i nagrody związane z ocenami i poziomami terapeutycznymi. Jak wskazują w/w dokumenty ocena z zachowania oraz poziom terapeutyczny ma również wpływ na kontakty ze światem zewnętrznym, a mianowicie możliwość odwiedzin osób spoza najbliższej rodziny oraz możliwość korzystania z przepustek i urlopów. Przykładowo § 41 pkt 2 Regulaminu Zakładu brzmi: „Przepustka może być udzielona wychowankowi, jeżeli jego ocena ze sprawowania w internacie jest minimum dobra, bądź jeśli wychowanek posiada wysoki poziom, bądź status uprawniający do jej otrzymania”.

Krajowy Mechanizm Prewencji uważa, że kwestie takie jak kontakt nieletnich z osobami spoza zakładu oraz możliwość otrzymania przepustki lub urlopu nie powinny być uzależnione od zachowania nieletniego. Przyznawanie nagród lub wymierzanie środków dyscyplinarnych pozostających w związku z podstawową wolnością jednostki, za jaką należy uznać wolność osobistą, nie może być uregulowane w aktach prawnych o charakterze podstawowym, a tym bardziej w aktach wewnętrznych danej jednostki. Mając na uwadze powyższe, KMP zaleca Dyrektorowi Zakładu, aby wyeliminował z dokumentów wewnętrznych jednostki regulacje w zakresie realizowania uprawnień dotyczących kontaktów nieletnich z osobami spoza zakładu oraz możliwości otrzymania przepustki lub urlopu w zależności od oceny z zachowania oraz poziomu terapeutycznego.

Mechanizm rekomenduje także stosowanie jednego środka dyscyplinarnego za jedno przewinienie. W § 42 pkt 1 i § 43 pkt 2 Regulaminu Zakładu bowiem znalazł się zapis świadczący o odmiennej praktyce: „W przypadku udzielenia wychowankowi środka dyscyplinarnego w postaci nagany, czas oczekiwania na przepustkę/urlop przedłuża się o jeden miesiąc”. W ocenie KMP takie uregulowanie stoi w sprzeczności z rozporządzeniem, które w § 73 ust. 1 traktuje, iż za jedno przewinienie stosuje się jeden środek dyscyplinarny. W przypadku, gdy wychowanek popełnił więcej przewinień, stosuje się jeden środek dyscyplinarny odpowiednio surowszy.

Mechanizm odebrał również sygnały dotyczące stosowanego systemu ocen w grupie V opartego na punktacji. Jego zasady nie są wyraźnie określone w dokumentacji placówki, co budzi poważne wątpliwości wizytujących. Na podstawie tego systemu wychowankowie mogą zbierać lub tracić punkty, zaś ich liczba ma znaczący wpływ na przywileje wychowanków. Zebrane przez KMP informacje wskazują, że system ten służy wychowawcom do utrzymania dyscypliny wśród nieletnich poprzez wprowadzanie nieuzasadnionych wychowawczo praktyk, albowiem punkty odejmowane są w sytuacjach, gdy: w pokoju wychowawców podopieczny nie uzupełni wody w czajniku do 1,7 l (wychowanek sprzątający to pomieszczenie ma zmniejszoną liczbę punktów), jeżeli nie zapala światła przed idącym wychowawcą, jeżeli nie je nożem i widelcem, nie trzyma równo nadgarstków na stole, nie odkłada sztuców po zjedzeniu na „godzinę 5”, jeżeli w wyniku sprzątania nie jest sterylne czysto (wychowawca sprawdza gołą dłonią czystość podłogi).

Krajowy Mechanizm Prewencji nie podważa zasadności wpojenia wychowankom m.in. reguł poprawnego zachowania przy stole, niemniej jednak stoi na stanowisku, że metody utrwalania przekazanej nieletnim wiedzy są zniechęcające i nadmiernie restrykcyjne. Mechanizm rekomenduje zatem zaprzestanie stosowania przez personel w grupie V nieuzasadnionych wychowawczo praktyk służących utrzymaniu nadmiernej dyscypliny, a także zaleca wyraźne określenie systemu punktowego w tej grupie i zasad jego stosowania.

Ad. 3.4. Traktowanie nieletnich.

Na podstawie zebranych w ciągu trzech wizytacji materiałów, Krajowy Mechanizm Prewencji ocenia traktowanie nieletnich w Zakładzie Poprawczym jako złe. Zauważalna jest napięta atmosfera między personelem a wychowankami. Do osób wizytujących dotarły sygnały, że wychowawcy są mało przyjaźni, spędzają podczas dyżurów dużo czasu przed telewizorem, krzyczą i mają obojętne nastawienie do spraw wychowanków.

Oddziaływania wychowawcze prowadzone w tej placówce wielokrotnie polegają na złamaniu oporu fizycznego i psychicznego nieletnich, nie zaś na wspieraniu ich w procesie resocjalizacji. Wychowankowie zmuszani są o składanie próśb w sprawach najbardziej oczywistych, np. o splukanie pod prysznicem potu z ciała, wypożyczenie książek z biblioteki, uczęszczania do szkoły, o stworzenie socjoterapii, o dodatkową zupę, o posiadanie w izbie przejściowej slipek i skarpet, etc. W Zakładzie stosowane są metody, które w ocenie KMP prowadzą do udręki i cierpienia, którego skala i intensywność przekracza potrzeby dyscypliny. Szczególną uwagę KMP zwrócił na następujące kwestie:

3.4.1. Dostęp do bielizny. W poprzednim Raporcie Mechanizm wskazał, że nieletni otrzymują jedną parę skarpet i majtek na miesiąc (bez możliwości wymiany), w związku z czym w czasie prania i suszenia zmuszeni są chodzić bez bielizny. W Zarządzeniu Nr 15/10 Dyrektor Zakładu umożliwił wychowankom, po złożeniu prośby pisemnej, pobieranie prywatnych majtek oraz skarpet z ich depozytów. To jednak w ocenie KMP nie rozwiązuje w pełni problemu. Wychowankowie, którzy nie mają własnych rzeczy, nadal mają do dyspozycji jedną parę skarpet i bieliznę typu slipy. Krajowy Mechanizm Prewencji stoi na stanowisku, iż każdy nieletni powinien otrzymywać do użytku od placówki odpowiednią do pory roku odzież, bieliznę i obuwie, o ile nie korzysta z własnych. Mechanizm rekomenduje zapewnienie nieletnim bielizny w ilości umożliwiającej utrzymanie właściwej higieny osobistej, czyli minimum 2 pary. Powyższe zalecenie znajduje również odzwierciedlenie w Regułach Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113), które podkreślają, iż *„W miarę możliwości należy zezwalać nieletniemu na używanie własnej odzieży. Zakład ma troszczyć się o to, aby każdy*

nieletni miał ubranie odpowiednie ze względu na klimat i wystarczające do zapewnienia dobrego stanu zdrowia; w żadnym wypadku nie może ono być źródłem upokorzenia lub poniżenia. Nieletniemu opuszczającemu zakład albo wychodzącemu z niego w jakimkolwiek celu, należy pozwalać na skorzystanie z własnego ubrania” (Reguła 36). Kwestia ta poruszona została także w Zaleceniu CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi, które mówią o tym, aby nieletni, którzy nie posiadają wystarczającej ilości odpowiednich własnych ubrań, powinni otrzymać takie ubrania od instytucji (Zalecenie 66.2).

3.4.2. Praca wychowanków. Krajowy Mechanizm Prewencji ustalił, że nieletni przebywający w Zakładzie większość czasu spędzają na sprzątaniu. Rozumiejąc realizowanie obowiązków nieletnich, wynikających z rozporządzenia i dotyczących m.in. utrzymywanie czystości i porządku w pomieszczeniach, w których przebywają oraz wykonywaniem prac pomocniczych o charakterze porządkowym związanych z funkcjonowaniem zakładu, KMP zauważyła w wizytowej placówce nadużycia w tym zakresie. Z rozkładu dnia grupy V (Załącznik 1 Programu pracy z grupą V) wynika, że nieletni ok. 11-14.25 godzin w tygodniu spędzają na sprzątaniu placówki (KMP podał minimalną i maksymalną liczbę godzin, w których zgodnie z Rozkładem dnia, nieletni wykonują pracę, np.: porządki generalne na klatce schodowej administracji, dyżury porządkowe na parterze, klatce schodowej i holu II p., dyżury w grupie). Rozkład dnia w oddzielnym pomieszczeniu mieszkalnym wskazuje, że wychowanek poświęca dziennie min. 2 godziny na prace porządkowe i społecznie użyteczne na rzecz Zakładu. Praca ta jest wpisana w obowiązki nieletniego i nie otrzymują za nią wynagrodzenia. Krajowy Mechanizm Prewencji rekomenduje zmniejszenie liczby godzin obowiązkowej, bezpłatnej pracy wychowanków na rzecz Zakładu, do wymiaru określonego w art. 95f § 2 u.p.n. (*Za prace porządkowe wykonywane na rzecz zakładu lub schroniska w wymiarze nieprzekraczającym 30 godzin miesięcznie wynagrodzenie nieletniemu nie przysługuje; za sumienną pracę tego rodzaju mogą być przyznawane nagrody pieniężne*). W obecnej sytuacji nieletni wykonują taką pracę

w wymiarze min. 44 godzin a max. 57.40 godzin miesięcznie, co jest wyraźnym nadużyciem.

3.4.3. Posiadanie rzeczy osobistych. Wszystkie rzeczy osobiste wychowanków są zamknięte w depozycie i nie mają do nich dostępu, za wyjątkiem 3 zdjęć rodzinnych. W losowo wybranych aktach osobowych nieletnich KMP zauważył także dokumenty świadczące o komisyjnym niszczeniu rzeczy osobistych wychowanków, tzw. protokoły zniszczenia, np. pasty do zębów, gąbki, żelu pod prysznic, sztyftu do nosa, antyperspirantu. W Regulaminie Zakładu (§ 37) określono, że wychowanek może otrzymywać paczki z: książkami, ubraniami, obuwiami i innymi przedmiotami osobistego użytku. Wychowanek nie może otrzymywać paczek z żywnością, artykułami kosmetycznymi i innymi przedmiotami, mogącymi służyć do przemykania środków odurzających, albo przedmiotów stanowiących zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu i wychowanków. Przedmioty te są zwracane wówczas nadawcy. Zgodnie z § 61 pkt 9 rozporządzenia wychowanek zakładu w czasie pobytu w zakładzie powinien przekazać do depozytu przedmioty, których posiadanie jest niezgodne z regulaminem, dokumenty i przedmioty wartościowe. Zaś z § 4 Załącznika Nr 2 do rozporządzenia *Sposób prowadzenia dokumentacji pobytu nieletnich w zakładzie i schronisku*, wyraźnie wskazuje, że zakład jest zobowiązany przechowywać w depozycie dokumenty, przedmioty osobiste i wartościowe wychowanków (nieletnich) objętych opieką. Zatem niszczenie osobistych rzeczy wychowanków jest bezprawną praktyką, której należy zaprzestać. Krajowy Mechanizm Prewencji rekomenduje także umożliwienie wychowankom posiadania rzeczy osobistych. Zgodnie bowiem z Regułą 35 *Reguł Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113)*, „Posiadanie przedmiotów osobistych jest podstawowym elementem prawa do prywatności i ma istotne znaczenie dla dobrego samopoczucia nieletniego. Należy uznawać i respektować prawo każdego nieletniego do posiadania takich przedmiotów i zapewnić odpowiednie miejsce dla ich przechowywania. Przedmioty, których nieletni nie chciał zatrzymać lub które zostały skonfiskowane, należy przechować w zabezpieczonym miejscu. Ich spis powinien być

podpisany przez nieletniego. Należy dołożyć starań, aby pozostawały w dobrym stanie”.

3.4.4. W 2011 r. Dyrektor Zakładu złożył 5 zawiadomień do prokuratury lub policji, dotyczących popełnienia przestępstwa przez wychowanków Zakładu. Zdaniem Dyrektora dopuścili się oni m.in.: używania gróźb karalnych wobec wychowawcy, wulgarnych zwrotów wobec pedagoga oraz zachowań prowokacyjnych i agresywnych, zniszczenia oddzielnego pomieszczenia mieszkalnego, zadzwonienia na Policję i podanie nieprawdziwych informacji o buncie w Zakładzie, zniszczenia szyby. Ponadto w 2011 r. pracownik Zakładu oraz Dyrektor wnieśli do Sądu Okręgowego w Białymstoku dwa pozwy o ochronę dóbr osobistych, złożone w wyniku wystosowania przez wychowanków Zakładu skarg, które po zbadaniu przez organy nadzoru okazały się bezzasadne. Powodowie wnoszą o usunięcie skutków naruszenia dóbr osobistych i ich ochronę m.in. poprzez nakazanie, aby pozwani nieletni złożyli do Ministra Sprawiedliwości, Prokuratury Rejonowej w Białymstoku oraz OZNP w Białymstoku przeprosiny i oświadczenie, w którym mają się przyznać do tego, że sformułowane zarzuty wobec powodów są nieprawdziwe, a wystosowane skargi do organów państwowych były bezzasadne i były wynikiem złej woli i chęci dokonania zartu. W ocenie Krajowego Mechanizmu Prewencji reakcja na skargi wychowanków, polegająca na wnoszeniu pozwów, ma na celu zniechęcenie nieletnich do składania skarg do organów państwowych i pokazania innym potencjalnym skarżącym się konsekwencji, jakie mogą ich spotkać za składanie skarg. KMP podkreśla, że każda osoba pozbawiona wolności ma prawo do składania wniosków i skarg do władzy odpowiedzialnej za instytucję, w której są umieszczeni i nie powinni ponosić z tego tytułu żadnych negatywnych konsekwencji i sankcji.

Ad. 5. Stosowanie środków przymusu bezpośredniego.

Wszystkie przypadki użycia środków przymusu bezpośredniego dokumentowane są w Rejestrze użycia środka przymusu bezpośredniego w Zakładzie Poprawczym w Białymstoku oraz w odrębnych protokołach. W 2011 r. środek

przymusu bezpośredniego stosowano w Zakładzie 21 razy. Mechanizm zapoznał się z dokumentacją osób, wobec których najczęściej w 2011 r. stosowano środki przymusu bezpośredniego. Przykładowo wobec nieletniego (*dane osobowe usunięto*) w ciągu dwóch dni zastosowano aż 8 razy środek przymusu bezpośredniego, z kolei w przypadku innego wychowanka (*dane osobowe usunięto*) – 4 razy (głównie użycie siły fizycznej i założenie pasa obezwładniającego). Szczegółowa analiza protokołów nie wykazała uchybień związanych z samą procedurą stosowania środków przymusu bezpośredniego, jego przedłużaniem lub z kontrolą i monitorowaniem zachowania nieletniego. Krajowy Mechanizm Prewencji zaznacza jednakże, że izba izolacyjna nie była wyposażona zgodnie z przepisami wówczas obowiązującymi (§ 5 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu użycia środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich, młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, Dz.U.2011 Nr 48 poz. 248, rozporządzenie uchylone 1.01.2012).

Ad. 6. Postępowania z korespondencją nieletnich.

Jak wynika z Zarządzenia Dyrektora, w Zakładzie zaniechano kontroli korespondencji nieletnich za wyjątkiem sytuacji, o których mowa w art. 66 § 3 u.p.n. Jednakże z rozmów indywidualnych wynika, iż w dalszym ciągu korespondencja nieletnich, zarówno przychodząca, jak i wychodząca zawsze podlega kontroli. W związku z powyższym KMP ponownie rekomenduje, aby kontrolę korespondencji przeprowadzać zgodnie z wytycznymi zawartymi w u.p.n.

4. Rekomendacje Krajowego Mechanizmu Prewencji.

Na podstawie art. 19 *Protokołu Fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, Krajowy Mechanizm Prewencji rekomenduje:

1. Dyrektorowi ZP w Białymstoku:

- 1.1. zaprzestanie praktyki umieszczania nieletnich w izbie przejściowej z powodów nie znajdujących odzwierciedlenia w przepisach prawnych;

- 1.2.umieszczanie nieletnich w oddzielnych pomieszczeniach mieszkalnych tylko w sytuacjach, które wskazują na faktyczną potrzebę zapewnienia bezpieczeństwa i porządku w zakładzie oraz na jak najkrótszy czas;
- 1.3.zapewnienie wychowankom umieszczanym w oddzielnych pomieszczeniach mieszkalnych oraz izbach przejściowych takich samych praw, jak pozostałym nieletnim, w zakresie utrzymywania kontaktów z rodziną, prawa do prywatności oraz dostarczania im bodźców niezbędnych do właściwego rozwoju i resocjalizacji;
- 1.4.umożliwienie odbierania i wykonywania połączeń telefonicznych przez podopiecznych w izbie przejściowej;
- 1.5.wyposażenie izb przejściowych w sposób odpowiadający warunkom pomieszczenia mieszkalnego;
- 1.6.zaprzestanie praktyki polegającej na zabieraniu elementów wyposażenia pokoju wychowanków w ciągu dnia w izbie przejściowej i oddzielnym pomieszczeniu mieszkalnym;
- 1.7.zaprzestanie praktyki proszenia rodziców nowoprzybyłych nieletnich o wstrzymanie się przed odwiedzinami w izbie przejściowej;
- 1.8.zamieszczenie w Regulaminie izby przejściowej prawa nieletnich do codziennych zajęć na świeżym powietrzu;
- 1.9.zmniejszenie liczby godzin obowiązkowej, bezpłatnej pracy wychowanków na rzecz Zakładu, do wymiaru określonego w art. 95f § 2 u.p.n.;
- 1.10.zapewnienie wszystkim nieletnim możliwości pobytu na świeżym powietrzu, przez co najmniej 2 godziny dziennie, jeżeli pozwala na to pogoda;
- 1.11.umożliwienie nieletnim swobodnego korzystania z prawa do składania wniosków i skarg do władzy odpowiedzialnej za instytucję, w której są umieszczeni, bez ponoszenia z tego tytułu żadnych negatywnych konsekwencji i sankcji;
- 1.12.wyeliminowanie z dokumentów wewnętrznych jednostki regulacji w zakresie realizowania uprawnień dotyczących kontaktów nieletnich

- z osobami spoza zakładu oraz możliwości otrzymania przepustki lub urlopu w zależności od oceny z zachowania oraz poziomu terapeutycznego;
- 1.13. zaprzestanie stosowania przez personel w grupie V nieuzasadnionych wychowawczo praktyk służących utrzymaniu nadmiernej dyscypliny, a także wyraźne określenie systemu punktowego w tej grupie i zasad jego stosowania;
  - 1.14. stosowanie za jedno przewinienie jednego środka dyscyplinarnego;
  - 1.15. umożliwienie wychowankom posiadania rzeczy osobistych;
  - 1.16. zaprzestanie praktyki niszczenia rzeczy osobistych nieletnich;
  - 1.17. zapewnienie nieletnim bielizny w ilości umożliwiającej utrzymanie właściwej higieny osobistej, czyli minimum 2 pary;
  - 1.18. przeprowadzanie kontroli korespondencji zgodnie z wytycznymi zawartymi w u.p.n.

2. Dyrektorowi Departamentu Wykonania Orzeczeń i Probacji

- 2.1. Przeprowadzanie systematycznych wizytacji w Zakładzie Poprawczym w Białymstoku oraz monitorowanie stanu przestrzegania praw nieletnich tam przebywających.